ÇINARALTI

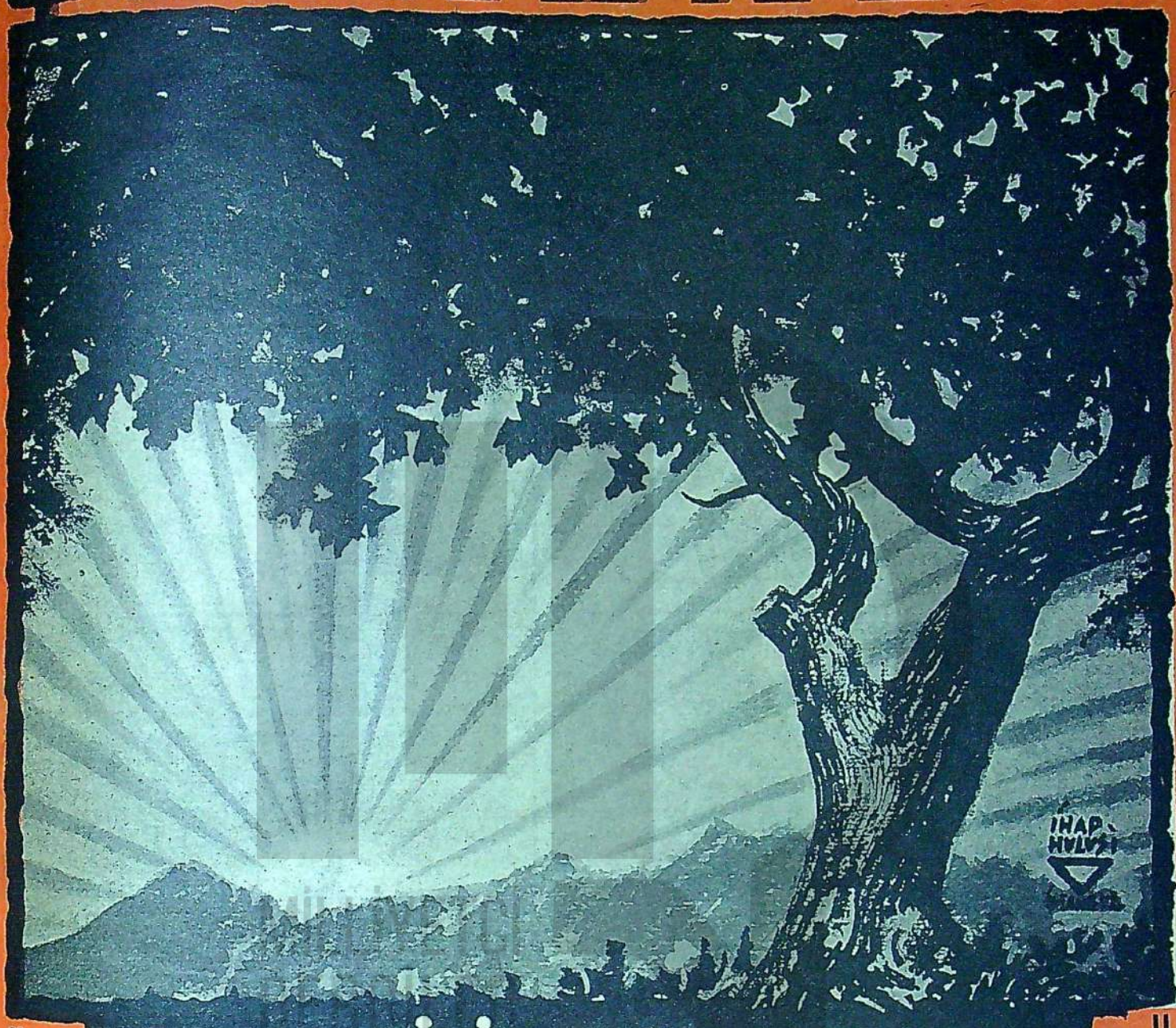

HAFTALIK FİKİR, SANAT MECMUASI

BU SAYIDAKİLER:

Ninni ..... Yusuf Ziya Ortaç

Türkçülük programında dil meselesi ..... H. E. Erkilet

Topal Osman ..... Nejdet Sançar

Niğbolu (şiir) ..... Edip Ayel

Macaristanda Türk musikişinasları ..... H. Namık Orkun

Mehmetçik geçerken (şiir) ... Zafer Arıkbağ

Türklerin elinde Arap yazısı Barkın

Yârin geliyor!. ..... Yekta Karamustafa

Ziya Gökalp'ten mısralar .....

Seçme beşik türküleri ..... F. Saltkan

Hüseyinzade Ali bey ..... Dündar Akünal

Ninni (şiir) ..... S. Cenan

Hançer bey (hikâye) ..... Şemseddin Kutlu

Seçme güzel şiirler, resimler

15

MİLLİ KÜTÜPHANE ANKARA

Sayı: 28 Kuruş: 10

Akbaba

En ince, milliyetçi mizah gazetesi

Her sayısında; Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Seyfi Orhon gibi en tanınmış ediblerin yazılarını, Cemal Nadir gibi en kıymetli bir karikatür üstadının resimlerini bulacaksınız.

Her hafta bir AKBABA okumak, size neş'e ve ümit verir.

Perşembe günleri çıkar

RADYOLİN

İLE SABAH, ÖĞLE VE AKŞAM

Her yemekten sonra günde üç defa muntazaman dişlerinizi fırçalayınız.

10.000 kadını Hayrette bırakan GARİP BİR PUDRA TECRÜBESİ

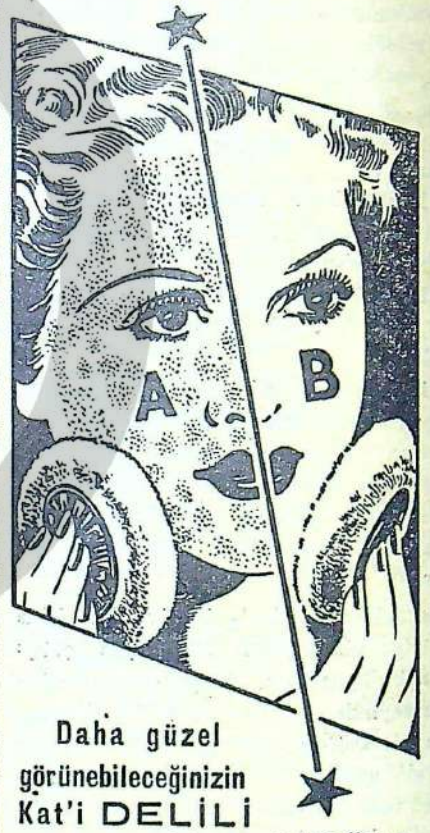

Daha güzel görünebileceğinizin Kat'i DELİLİ

Pudracılıkta şayanı hayret son bir keşif.. *Cildi güzellestiren,* ona güzel bir cazibe ve yeni bir hayat veren unsur . . . donuk ve çirkin bir cildi, gençliğin tabii renklerile süsler. Pudra yağmur'a, Rüzgâr'a ve hatta terleme'ye rağmen bile sabit kalır ve artık parlak burun bırakmaz. Bu cevher (Krema köpüğü) namı altında beratı istihsal edilmiş ve yalnız Tokalon Pudrasında bulunmaktadır.

BUGÜN bu TECRÜBEYİ Yapınız.

CİDDEN MÜHİM BİR TEKLİF

Yüzünüzün bir tarafına krema köpüğü sayesinde istihzar edilen Tokalon Pudrasını ve diğer tarafına her hangi bir pudrayı sürünüz. Şayet "Krema köpüklü pudra" ile pudralanmış taraf diğerinden *daha güzel daha taze* ve *daha cazip* görünmezse Tokalon pudranıza verdiğiniz para iade olunacaktır.

T. İŞ BANKASI

Küçük Tasarruf Hesapları

1942 İKRAMİYE PLÂNI

KEŞİDELER : 2 Şubat, 4 Mayıs, 3 Ağustos, 2 İkinciteşrin tarihlerinde yapılır.

1942 İKRAMİYELERİ

1 adet	2000	Liralık	= 2000 — Lira
3 »	1000	»	= 3000.— »
2 »	750	»	= 1500.— »
3 »	500	»	= 1500.— »
10 »	250	»	= 2500.— »
40 »	100	»	= 4000.— »
50 »	50	»	= 2500.— »
200 »	25	»	= 5000.— »
200 »	10	»	= 2000.— »

Türkiye İş Bankasına para yatırmakla yalnız para biriktirmiş ve faiz almış olmaz, aynı zamanda talihinizi de denemiş olursunuz.

BEREKET!

Mart, bereket ayıdır. Bu ayda yağan yağmurlar, karlar, toprağa ekilen tohuma

Bire bin

verdirir. Fakat, hiç bir şey

Millî Piyango

kadar verimli olamaz. Çünkü o, bir bilete

On binlerce

lira veriyor, 7 Martı unutmayınız !

Seçme, güzel şiirler

Kandilli

Geçti ru'ya gibi Kandillide yaz,
Kaybolan sihrine içlendi Boğaz.
Karla örtündü o ses, neş'e yeri,
Dindi sevdâlı deniz türküleri.
Geçti ru'ya gibi Kandillide yaz.

Mâvi ufkundaki hulyâ dolu sır,
Gitti mevsimle ışık, gül ve ıtır.
Soldu meltemle koşan kahkahalar,
Bahçeler son günü hasretle anar,
Geçti ru'ya gibi Kandillide yaz.

Beşiktaş — Hikmet Şinasi ÖNOL

Yalnızım

Yalnızım şu yerde, kuşlardan bile
O nazlı cânanım kaçalı beri.
Dinmez gözüm yaşı ah sile sile;
Nazlı yâr ellere göçeli beri.

(Mecnun) gibi yandım, yâd elde kaldım,
Gönüldeki gibi gözden de sildim,
Dünyada işte bu kısmeti aldım
Şu aşk zehirini içeli beri.

Yalnızlık canıma yetti, gel yârim!
Dağlanır kalb sensiz, bunu bil yârim!
Gönül gibi gözüm yaşı sel yârim!
Şu aşkın bağından geçeli beri.

Güller kanıyorken, bülbül öter mi?
Sular inliyorken, sümbül açar mı?
Yârdan ayrılığa yürek yeter mi?
Aşk kapısın yâre açalı beri.

Fakir oğlu (Fa-Kir) herdem inler ah!
Yâr'i kalbsiz olan, ondan anlar ah!
Kuruyan güllerden masal dinler ah!
O yâr, sevgisinden geçeli beri.

Fahri-Kır'al

Balmumcu

Ayşem

Bağında güller açmış,
Sen bir tek gülsün Ayşem!
Bülbüller nağme saçmış,
Sen bir bülbülsün Ayşem!

Eller, gelir, geçerler,
Dağdan dağa geçerler,
Yollarını seçerler,
Yolumda günsün Ayşem!

Pullu yağlık başında,
Kara zülfün kaşında,
Varsın on beş yaşında
Açmış sümbülsün Ayşem!

H. T.

Zafer dönüşü

Yol verin arkadaşlar, yol verin yiğitlere,
Çarpışıp cephe cephe yüzleri ak geliyor;
Selâm durun gururla, sevinçle gelen ere,
Etrafta bin bir gönül toplıyarak geliyor!

Irkımın zaferleri tarihe destan oldu,
Süngümü her takışım düşmanlara kan oldu,
Ufuklar ağararak bak ne çabuk tan oldu,
Ay yıldız önlerinde parlıyarak geliyor!

Nal sesleri ovada çınlıyor perde perde,
Bir neş'e fışkırıyor geçtikleri yerlerde,
Renk renk çiçekler atıp yollarına serin de
Tâzim ile eğilin önde bayrak geliyor!

FARUK ORA

Akşam

Şu dağların ardında yine yanıyor akşam.
Gökte bir yara gibi, sanki kanıyor akşam.
Bulutlar ufuklarda tutuşmuş, alev gibi.
Güneş kızıl rengiyle görünüyor dev gibi,
Niye bilmem içime bu kadar yakın akşam.
Bak artık soluyorsun ayını takın akşam.
Bugünkü ümidimi renkler alıp gidince;
Karanlığın dilinden sanki duyulur gece.
Daha çok seviyorum bu sır arkadaşımı;
Gündüzden saklar benim dökülen göz yaşımı.

ŞAHAP İNC

ÇINARALTI

Dilde, fikirde, işde birlik

Sayı: 28 — 14 Şubat 1942 Cumartesi

İdare Evi : İstanbul, Ankara caddesi, Çınar Yayın evi, No. 47

TÜRKÇÜ FİKİR ve SANAT MECMUASI

Telefon : 22129 — Fiatı: 10 Krş. — Cild : 2

Ninni!

Yazan : Yusuf Ziya ORTAÇ

Türk cemiyetinin millî bünyesi içinde, dansile, kumarile, içkisile, âşıkile, kavgasile ve nihayet mahkemelere düşmüş boşanma davasile temelleri sarsılan bir tek, bir tek, bir tek sinema ailesi istemiyoruz. Bizim an'anemizde, izdivaç, Holivut macerası değildir. Türk vatanının, dağı, taşı, her yeni yuvadan, bir yıkılma çatırdısı değil, bir beşik gıcırtısı bekliyor.

Bir çift çocuk kolu : İşte her yeni binanın iki temel direği!

Ana - baba olmamış bir karı - kocanın, nikâhı bile sağlam sayılmaz!

Çiftler arasında en sağlam bağ, küçücük elleri, kadınla erkeğin yakalarına yapışmış bir çocuktur. O pembe kilitleri çekip koparmak, nişan yüzüklerini sıyırıp atmak kadar hissiz ve kolay olmaz!

Çocuk, ailenin ahlâkıdır: Kadına ve erkeğe, bağlılığı, çalışkanlığı, tutumluluğu emreder.

Türk kızı, mebus oldu, doktor oldu, hâkim oldu, vatman oldu. Fakat onun en şerefli vasfı anne olmaktır.

Tahsil, kadına birçok şeyler öğretirken kadınlığını unutturmamalı. Her hayat kadınında, Türk milleti bir anne kaybediyor!

İlimde, fende, sanatta, daima iş bölümüne gidilirken, iki insan cinsi arasındaki en tabiî iş bölümünü niçin ihmal etmeli?

Evin içi ile dışı, kadınla erkeği kendi öz vazifelerine çağırıyor.

Bize, vücut güzelliklerini toprağa kadar saklamak hırsile kendini kısırlaştırmış kadınlar değil, onu yavrularına vermekten haz duyacak cömert anneler lâzım. Kendimizi, yüzümüzle, sesimizle, emellerimizle, çocuklarımızda yeniden doğup büyüyor görmek, bize fâniliğimizi unuttu-racak en güzel ebediyet tesellisi değil midir?

Düğünden bir yıl sonra, nüfus kütüğüne yeni bir isim yazdırtmıyan ana - babayı, «Millî suçlar» defterine yazmalıyız.

Türk kızı, radyoda türküler çağırıyor, Halkevi sahnesinde operalar temsil ediyor. Ne mutlu!.. Fakat, onun temiz dudaklarına yakışacak en güzel güfte ve bestenin, beşik başında söyliyeceği bir ninni olduğuna hiç şüphe etmemeli.

Yusuf Ziya ORTAÇ

ABONE ŞARTLARI :
Yıllığı 500, altı aylığı 250 kuruş
Ecnebi memleketler için :
Yıllığı 1000, altı aylığı 500 kuruş

Sahip ve Neşriyat Müdürü :
Orhan Seyfi ORHON

İHTAR :
İdarehanemize gönderilen eserler neşredilsin edilmesin sahiplerine iade edilmez.

MİLLÎ KÜTÜPHANE ANKARA

14 Şub. 1942, Sayı 28

Türkçülük programında

Dil meselesi

Yazan:
Emekli General
H. E. ERKİLET

Türkçeyi yer yüzünde ana dili olarak konuşan, millî şuur sahibi en az 70 milyon Türkün bulunduğunu biliyoruz (1). Bu ulu Türk ulusunun Balkan yarımadasından Çine ve Mançuriye, Sibiryadan Suriye, Irak, İran ve Hindistan içerilerine kadar yayılı olduğu da malûm. Onun için türlü coğrafî semtlerin Türkleri, ayni ırk ve milletten oldukları halde, Türkmen, Özbek, Kırgız, Kazak, Başkurt, Kalmuk, Azerî (Hazarlı) gibi türlü adlarla türlü oymaklar kurmuşlar ve kendilerine mahsus lehçe (dialecte) ve ağız (şive) ler kullanagelmişlerdir.

Türk düşmanları işte bu durumdan faydalanarak Türk milletine daha kolay hükmetmek için daima onu ayırmıya, yâni kabileleştirmiye çalışmışlar ve hükümleri altındaki Türklere Türk adını yasak ederken kabile adlarına revaç vermişlerdir. Düşmanlar ister ki bir Türke sen nesin diye sorulduğu zaman ben Türküm diyemesin, fakat bir Kırgızım, bir Tatarım, bir Başkurdum diye cevap vermek adetini alsın. Onlar bu suretle Türklere Türklüklerini unuttura rak Türklüğü parçalıyacaklarını zannetmişler. Bunun için her Türk kabilesine mahsus ve kendi şive ve ağzına göre ayrı bir alfabe, ayrı bir gramer ve ayrı bir sözlük tertip ve Türk kabilelerinin biribirlerinden söz ödünç almalarını yasak eylemişler. Bazı hâkim hükûmetler - İranda olduğu gibi - oralarda oturan milyonlarla Türk kabilelerine Türkçe konuşmıya bile izin vermiyorlar; nerede kaldı ki onlara Türkçe okutan mektepler açtırsınlar.

Düşmanların gayesi böylelikle Türklüğü ve Türk birliği fikir ve ruhunu öldürmek olduğu meydandadır. Çünkü Türklük fikir ve şuuru milliyetçiliği doğurur, milliyetçilik ise milleti hürriyet ve istiklâlini korumıya ve almıya sevkeder. Bir milletin fertleri sihirli milliyetçilik şerbetini bir defa içerek ruh ve yüreklerine sindirdiler mi, artık onların esaretle uyuşmalarına ve boyunduruk altında rahat yaşamalarına imkân kalmaz. Bu ise hâkim ve müstevli milletlerin işine gelmez.

Fakat onların Türk milletini ayırmıya matuf tedbir ve gayretleri ne kadar zorlu olursa olsun Türk oymaklarının şuur ve dilleri arasında farklar tasarlayıp gözetmek beyhudedir. Çünkü o sonsuz Türk oymaklarının her biri ulu Türk milletinin ayrı ayrı temel taşlarından başka bir şey değildirler. Kezalik o türlü türlü güzel Türk şive ve lehçelerinden bir Okyanus kadar geniş ve derin olan ulu Türk dili işlenip doğmaktadır.

Diğer büyük milletlerde de dil durumu aynidir: Bir ırktan ve bir kavimden olmalarına ve ayni dili konuşmalarına rağmen ovaların halkı dağlıların, sahilin sakinleri iç illerdekilerin, Bozkırlarda yaşıyanların ormanlarda oturanların ağızlarını kolay anlıyamamaları tabiatin garip bir olayıdır. Meselâ Prusyalılar, Şvab'lar ve cenup Almanları hep ayni Alman ırkından oldukları halde birbirlerinden o kadar ayrı lehçe ve şiveler konuşurlar ki onları işitirseniz, ayrı diller söylediklerini sanırsınız. Fakat, hemen Türk kabileleri kadar muhtelif ve çok olan Alman oymaklarının konuştukları dil esas itibarile Almancadan ibarettir. Ulusu oymaklar vücude getirdiği gibi dili de türlü lehçeler yapar. Uluslarda oymakları ve dillerde lehçeleri vücude getiren, üzerinde yaşanılan ve havası teneffüs edilen arazi bölgelerinin tabiatlerile mahsul ve iklimleri olduğu için tabiîdir. Bunun önüne geçilemez. Bu sebeple Tunadan Çin Seddine kadar bütün Türklerin ayni lehçe ve ayni şive ve eda ile konuşmalarını istemek muhali talep etmektir.

Bir Saksonyalı, Almancayı doğu Prusyalıdan ve cenuplu bir Fransız, Fransızcayı bir Bretanyalı veya Pikardya'lıdan farklı konuşması nasıl değişmez ve değiştirilemez bir phénomène (tabiî bir olay) ise bir Kayserilinin Türkçeyi Trakyalıdan, bir Aydınlının Erzurumludan velhasıl bir Kırımlının da bir Kırgızdan başka bir lehçe şive ile konuşması ayni kuvvette değiştirilemez bir hâdisedir.

Onun için Türkçülük programının dil meselesinde her Türk oymağının lehçe ve şivesine hürmet bir esastır. Her hangi bir Türk oymağına, bin'e min dediği için acem damgası vurmak nasıl ki Türkçülükte bir ayrılık hareketi ve dolayısile büyük bir günah sayılırsa diğer bir Türk kabilesini de bir'i bir olarak telâffuz ettiği için bizden uzak ve ayrı sanmak Türk düşmanlarının ekmeğine yağ sürmek olur.

Bu sebeple Türkçülük programında dil birliği, Türk aydınları arasında aranmak ve temin edilmek icap eder. Buna göre her Türk kendi semtinin lehçe ve şivesini konuşmada muhafaza etmekle beraber bütün okumuş Türklerin müşterek tek bir dil kullanmaları lâzımdır. Nitekim bugün muhtelif semt ve oymak lehçe ve ağızlarına malik olan Fransa, Almanya ve İtalyada tahsil dili birdir. Bu okuma ve yazma dili meselâ Almanyada Berlinin, Fransada Parisin ve İtalyada Romanın şivesidir. Fakat bu, okuma ve yazma dili ile halkın konuştuğu lehçeler arasında yeni uçurumlar açmak demek değildir. Bilâkis, bir milletin müşterek yazma ve okuma dili köklerini halkın konuştukları lehçelerden almak ve aydınların dili halkın sözlerine yaklaşmak mecburiyetindedir. Tahsil dili ancak bu sayede millî hüviyetini muhafaza ederek gelişir.

İmlâ için İstanbul şivesini temel edinen tahsil Türkçemizin, bu esaslara göre, bütün Türk il ve oymaklarının kullandıkları kelime ve ifadelerden de istifade etmesi iktıza ediyor. Bu hususta yıllardanberi Türkiyede sarfolunan ve Millî Şefimizin yüksek nezaret ve direktiflerile yeniden canlanan Türk dilinin tasfiyesine ait çalışmalar Türk dili meselesinin en makul ve mantıkî bir şekilde hallolunacağını bize müjdelemektedir. Bu münasebetle bizim bir dileğimiz varsa o da bütün Türk illerinde kullanılan söz, ıstılah ve ifade

(1) Çınaraltı sayı 26, sahife 14.

IRKIMIZIN KAHRAMANLARI

TOPAL OSMAN PAŞA

Yazan :
Nejdet Sançar

ihimizin Osmanlılar çağında Osman taşıyan bir kaç büyük Türk vardır ki, Osman Paşa bunlardan birisidir. Büvatan çocuğu Namık Kemalin baba taraatası olan Osman paşa, hayatı ve bilı hayatının sonu ile Türklük için örnek ıanlar arasında yer almak talihine dendir.

ının sonuna paşalık ünvanı takılmaönce, Osman, bir ağa idi. Osman ağa, gençliğinde zekâsını ve kahramanlığını ebilecek fırsatlar bulmuştu. Bunlardan ssa bir deniz kavgası meşhurdur: Mısıerken, bindiği gemi, İspanyol korsanhücumuna uğrıyan Osman ağa, hırsarla pek yaman vuruşmuş, fakat kavı sonunda düşmanlara esir düşmüştü. , bu kavgada ayağından bir yara alı ki, sonradan tamamile geçmiyen bu yakendisine ebedî bir şeref gibi «Topal» ını bırakmıştır.

Gemi ile birlikte korsanlara esir düşen , Maltaya götürülmüştü. Orada bir zla anlaştı. Fransız, Topal Osmanı esirkurtardı. Sonra yurduna dönmesini temin etti. Topal Osman, Fransızın bu ğini hiç unutmamış, kendisine, bilhassa ndan büyük mevkilere çıkınca, pek çok ve lûtuflarda bulunmuştur.

Osman Paşa, verilen vazifelerde göster başarılarla yüksele yüksele vezirler ara-

sına girdi. Çağının Venedik savaşındaki hizmeti bilhassa mühimdir. Daha sonra Mora seraskerliğinde, Rumeli beylerbeyliğinde bulundu. Ve nihayet bir Osmanlı Türkü için çıkılabilecek en büyük makam olan sadrâzamlığa kadar yükseldi. Korsan kavgasının Topal kahramanının sadrâzamlığı hayatının son yıllarında, ihtiyarlık çağındadır.

Topal Osman, sadrâzamlıktan düştükten sonra Trabzona vali yapılmıştı. Yaşı yetmişe varmış ve devlet ve millete yıllarca hizmetler etmiş olan bu koca ihtiyar, Trabzon valiliğine giderken, artık hayatının son günlerini mutlak bir istirahat içinde geçirmek ve bu tatlı son günler arasında Tanrısına rahatça kavuşmak hakkını da kazanmıştı. Fakat talih, onun için daha büyük şerefler hazırlamış, şöhretini ebedileştirecek son bir fırsat yaratmıştır :

On sekizinci asrın ikinci yarısında, Afşar Türklerinden Nadir, İran tahtını ele geçirerek İranlıların başına geçmişti. Bütün büyük Türk başları gibi, sahip olduğu devletin sınırlarını büyültmek istiyen ve büyüten Nadir, Türkiyenin doğu taraflarında hakikî bir tehlike olmuştu. Osmanlı Türkiyesi, bu tehlikeyi yok etmek mecburiyetini duydu. Fakat Nadir, yaman bir kumandan ve kahramandı. Onu ezebilmek için, büyük bir başa ihtiyaç vardı. İstanbul hükûmeti, doğudaki tehlikeyi bitirmek üzere hazırladığı ordu için aradığı kumandanı, Trabzon valiliğinde son günlerini geçirmekte olan ihtiyar Topal'ın şahsiyetinde buldu. Osman Paşa, doğu orduları serdarlığına seçildi.

Büyük vatan şairimizin ihtiyar atası, soyumuzun Afşar kolunun yaman çocuğu Nadir ile iki kere çarpışmıştır. İlk karşılaşma 1773 yılı temmuzunda oldu. Biri Osmanlılık, öteki Acemlik adına vuruşan iki Türk kumandanı karşılaşmadan önce biribirlerine mektuplar göndermişlerdi. Topal Osman, mağrur hasmına yazdığı yazılarda çok mütevazı dil kullanıyordu. Çünkü o, asıl şiddetini er meydanı olan savaş sahalarında gösterecekti.

İlk karşılaşmada, Nadir'in gösterdiği büyük kahramanlıklar, önceleri İranlıları iyi duruma soktuysa da, sonunda Türkiye Türklerinin ordusu ihtiyar kumandanlarının yüzünü ak çıkardılar. İran ordusu yenildi, Nadir, savaşın şerefini karşısındaki ordunun kendi kanından olan kumandanına bırakarak kaçtı. Fakat Nadir, bir kere yenilmekle her şeyi kabul edecek insanlardan değildi. İhtiyar Topal'ın, kendisini kovalıyamamasını fırsat bilerek bir müddet sonra eskisi kadar büyük bir kuvvet topladı. Yeniden sınırı geçerek, İstanbuldan hiç bir yardım göremiyen Osmanlı paşasının şuradan buradan topladığı ordunun karşısına dikildi.

Bu çarpışma Topal Osman Paşanın son savaşıdır. Afşarlı Nadir, bu savaşta pek büyük kahramanlıklar göstermiştir. O kadar ki, bir aralık yaralandığı halde, ordusunun maneviyatını bozmamak için, gene dövüşe devam etmiştir. Denilebilir ki bütün İran ordusunun yapamadığı şeyi, o adeta tek başına yapmıştır.

Nadirin bu kahramanca saldırışları ve hareketleri, Osmanlı ordusunun bozulmasına sebebiyet verdi. Paşa, ayağının sakatlığından dolayı, hususî arabası içerisinden idare ettiği savaşın sarpa sardığını görünce, büyük bir askerlik gücü göstererek dağılmakta olan ordusunu topladı ve İranlılara karşı yeniden saldırttı. Fakat Nadir, bu orduyu gene bozmasını bildi. Osman Paşa da gene topladı. Ancak bir an geldi ki Topal ihtiyar. kumandasındaki ordunun savaşı kaybetmek üzere olduğunu anladı. Çünkü Osmanlı ordusunda büyük bir intizamsızlık hasıl olmuştu. Zafer düşmana gülüyordu. Ömrü şanlarla dolu olan bu ihtiyar Osmanlı paşası, zafer tacının, yurduna saldıran adamın başına geçmesine razı olamadı. Ordusundaki intizamsızlığı kılıcile düzeltmeğe, düşmanı yiğitliğile alt etmeğe karar verdi. Adamlarının yardımile atına bindi. Omuzlarına çöken yetmiş yılın ağırlıkları sanki birdenbire yok oluvermişti. İhtiyar paşa kılıcı elinde, erlerinin önünde İran ordusu saflarına daldı.

Bu saldırış pek yaman oldu. O kadar yaman oldu ki bir an öncesinin üstün durumlu İran ordusu sarsıntılar geçirmeğe başladı. Topal ihtiyar, yetmiş yaşından beklenmiyen bu görülmemiş atılışile, az daha zaferi Nadirin elinden alıyordu. Lâkin, Paşaya bu kahramanlık vakasını hazırlamış olan talih, ondan en büyük insanlık rütbesini de esirgememişti. Topal ihtiyar, İran saflarından gelen iki kurşunla bu rütbeyi de kazandı, kafasına rastlıyan kurşunlar koca ihtiyarı yere yıktı. Erlerinin sonuna kadar vuruşması neticeyi değiştirmedi. Nadir üstün gelmiş, Osmanlı ordusu yenilmişti.

Osman Paşa.. bu, topal bir kahramanın adıdır. Bu kahraman, adının başında büyük bir şeref nişanı gibi duran topallık ünvanını gençlik çağlarında kazanmıştı. Ömrünün sonunda ise, torunu vatan şairi Kemalin :

Mevt ise son rütbesidir askerin!

mısraile söylediği büyük hakikati. ölüm meydanlarında kucaklıyarak gençliğinin şeref nişanının yanına koydu, «Topal şehit» ebedî ünvanını aldı. **Nejdet SANÇAR**

ı büyük bir kamusunun telif olundır.

Bu kamus, müşterek Türk dilini bilecek yegâne anıt olacaktır. Göisterdi ki sayın Dil Kurumu mer-

Hüseyin Kâzım Kadrinin, zaten cildi basılan, ve muhtelif semt Türkı kullandıkları söz ve lehçelerin unu içine alan «Büyük Türk Lûganin basılmasını tamamlasın; ondan a da devlet kuvvetile «Büyük k Kamusuna» başlasın. Bu kamus, nerede ve kimler tarafından olursa n konuşulan eski ve yeni ve hattâ bütün Türk lehçelerini ve kelimei ihtiva etmeli ve her kelimenin semte göre değişebilecek olan mâile telâffuz şekil ve farklarını tesetmelidir. Fikrimce ancak böyle bir nus müşterek tahsil Türk dilinin kunasında en sağlam temel olur. e bir kamus yapmak kolay değil. Fakat devlet isteyince muhakkak bu en büyük Türk âbidesi de kurulecektir. **H. E. ERKİLET**

Miğbolu

28 eylûl 1396

Etrafı tararken palalar bin çelik elle,
Bir meyveye benzerdi düşen her diri kelle.

Gazileri cennetlik eden ses: ulu tekbir;
Coşmuştu ufuklardan esen sam gibi yelle.

Zırhlar kuşanıp şevke gelen tolgalı kâfir
Kaçtıkça o gün yüz yüze gelmişti ecelle.

Düşmanların azgın, şımarık kibri boğuldu,
Galip kılıcın her yana doldurduğu selle.

Mıhlandı o haçlar yere, çiğnendi göğüsler,
Dimdik duruyor Türk ili hâlâ bu temelle.

Kalmış bize cedden o büyük hatıra miras
Türkün anılır kuvveti bin darbı meselle.

Cennette yatan Yıldırını'ın ruhu olur şâd,
Gel kutla Edip ismini bir taze gazelle.

Edip AYEL

Macaristanda Türk Musikişinasları

Yazan : Hüseyin Namık ORKUN

Şarkı ve hikâye millî hayatın köpürmesi, millî dilin inkişaf etmesinin en güzel bir ölçüsüdür. Millî his ne kadar kuvvetli olursa o kadar çok şarkı vücuda gelir; o kadar çok masal ağızdan ağıza dolaşır.

Yukarıki satırlar Macar Parlamento kütüphanesi müdürü Takats Sandor'un Türk Dünyasından Tasvirler adlı eserinden alınmıştır. Macaristanı Türk istilâsı devrindeki hayatımızı bitaraf bir gözle, iyi bir üslûp ile tasvir eden bu eserde Türk - Macar musikişinasları hakkında da bir bahis vardır. Millî musikimizle uğraşan bizim ilim adamlarımızı da alâkadar eden bu bahsin bize taallûku olan kısımlarını aşağıdaki satırlarda nakletmeği faydalı buldum.

Türk musikişinasları, keman ve ut çalanları, şarkı söyliyenleri Macaristanın Türkler tarafından istilâ edildiği devirde Macarlar arasında pek rağbetteydi. Bunun birçok sebebi vardır. Bu devir en faal bir devirdi. Hareketin en güzel ifadesi ise şarkı ve müziktir. Bu çağda da gönlü ısıtan, kanı kaynatan bu vasıta ağızdan ağıza dolaşıp gitmekteydi. Şarkılar da serhadlerde unutulup kalmış değildir. Ağızlardan kulaklara gelip yer yer dolaşmıştır.

O devirde Macar musikişinasları Türk usulü ile ve Türk musiki âletlerile çalarlardı. Macarlar Viyana ve Leh kemanlarını çok sonra öğrenmişlerdir. Türklerin millî çalgısı olan Kopuz'u da Macarlar Türklerden almışlardır ve ona koboz adını vermişlerdir.

Türkler Macaristanı istilâ ettikten sonra Macaristana pek çok Çingene hicret etmişti. Budada ve diğer yerlerde XVI ncı asırda birçok Çingene mahalleleri teşekkül etmiş bulunuyordu. Şu nokta da malûmdur ki Türk paşaları bu Çingeneleri ordugâhlarına kendilerile birlikte getirmişlerdir. Bu çingeneler arasında pek çoğu hayatını müzikle kazanıyordu. Türk paşaları ve beğleri şarkı ve müziği son derece severlerdi. Binaenaleyh bu işle uğraşan çingeneler bunların nezdinde rağbet görmekteydi.

Kayda bile lüzum yoktur ki bu çingeneler paşalara ve beğlere kendi şarkılarını söylerlerdi. Türklerin çiçek ve kahramanlık üzerine söylenmiş birçok şarkıları vardı. Çingeneler Türkl çalgı çalacakları vakit tabiî bu şarkı söylerlerdi. İşte bu çingeneler Mac lara da bu Türk şarkılarını söyledik vakit Macarlar arasında bir çokları şarkıları öğrenmişlerdi.

Macar vesikaları bu Türk şarkıları dan işte bu vesile ve vasıta ile bahs lemektedirler. Meselâ Buda paş Mustafa paşanın maceraları hakkın ki şarkı Macar vesikalarında kay dilmektedir.

Musikişinaslar kalpleri heyecana harekete getirdiklerinden Türk beğ bunlara sade eğlence zamanları değil harplerde de iş gördürürle Musikişinaslar harpte kimlerin kah manlık ettiğini görürler ve onlar şarkı düzerlerdi.

Pakşy Janoş bir mektubunda B paşası ordusu ile Vatz şehirine hare ettiği vakit musikişinasları da götür ğünü yazmaktadır. Hadım Ali Paşa musikiyi çok severdi. Szondy Györg iki şarkıcısını sarayına kabul ederek lara müzik öğrettirmişti. Bunları sarayından çıkarmaz ve elinden çık

dikkat ederdi. Fakat Süleyman Kasım adlı bir yiğiti Macarlara işünce bunu kurtarmak için Ali da sarayındaki iki musikişinası ığa razı olmuştu.

' senesinde bir Macar musikişi- ı Türk beğlerine çalgı çaldığı bir da kaydedilmektedir. Bayezit ıcaristanda Hegyesd kalesini nce hemen huzuruna musikişi- getirtmiş ve son derece mesru- vakit geçirmişti.

56 tarihli bir vesikada Kalaylıkoz aşanın Budadaki düğününden lirken «her türlü müzik âletleri ır.» denilmektedir.

devirde keman ve mızrabla çalı- çalgılardan maada Türk zurnası- büyük bir rağbet gösterilmekteyi- VI ncı asırda Türk zurnası en fazla ı askeri müzika idi. Zurnacısı ol- bir Macar beği de pek azdı.

getvar müdafii Horvath Markonun ıcısı veya borazancısı bir Türktü. hıristiyan olarak Matyas adını ıtır. Zay Ferentzin zurnacısı da

1584 senesinde sefir Lichtenstein İs- ıla hareket ederken evvelâ Ester- uğramıştı. Türklerde âdet olduğu Türk beği sefiri karşılamak üze- adamlarile birlikte musikişinasları göndermişti. Sefir Türk musikisini le dinlemiştir.

Meşhur Zrinyi 1596 senesinde sü- kuvvetlerile Peç yanında Türklerle ederken Türk beğinin iki musiki- ını esir almağa muvaffak olmuş ve son derece sevinmişti. Zaten ken- nin Bayezit adlı bir musikişinasın- başka Türk musikişinası da yoktu. ıyi akrabasından Batthyanyiye bu ısta şu satırları yazmaktadır: «Ar- benim de mükemmel musikişinasla- var. Şimdi yiğitlerim iki Türk mu- şinası getirdiler. Birisinin öyle bir nı var ki cidden bunu ne ben ve de sen asla görmedin. Bu kemanın teli var, fakat şekli pek acaib.. Di- inin kanunu var, fakat bunu tahta çalmıyor, parmaklarile çalıyor. İki- de çalmağa bıraktığımız vakit din- nesi o kadar lâtif ki insanın yiyeceği iyor. Çalarlarken her ikisi de güzel rile söylüyorlar. Bu iki musikişi-

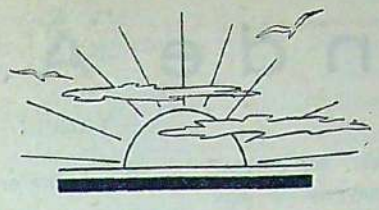

Yârin geliyor !

Ülkü yoldaşım Fethi Tevet'e

Al duvaklı yavuklun geliyor göç yollandı,
Kekik kokan dağlarda şimdi nal sesleri var.
Tanyeri uykusundan ürpererek uyandı,
Yoldaş yârin geliyor uçarak diyar, diyar.

Yıldızlar oya dökmüş, ay, taç olmuş başına,
Serpilmiş omuzlara koyu gümrah saçları.
Binmiş alev yeleli, şahlanan abraşına,
Rüzgâr gibi süzülüp aşıyor yamaçları.

Gözle, şâhinler gibi o nazlı yavuklunu!
Yaslan, güneş vurmasın gür çınarın altına!
Seyreyle, pırıl pırıl yanan ülkü ufkunu,
Karayazı yazılmaz artık o ak alnına!..

Yekta KARAMUSTAFA

nas Papa şehrinde bulunan İdris paşanındı. Buradan Peç şehrine gitmek istiyorlardı. Bunlar paşalardan paşalara, beşlerden beğlere dolaşıyorlar.»

Zengin şahısların evlerinde ayrıca hanende takımları da vardı.

XVII nci asır Macaristanın ihmal, sefalet ve fakirlik devridir. Böyle bir zamanda artık musiki susar, şarkılar söylemez olur. Fakat buna rağmen şevkle harp eden ordu musikişinasları arıyor ve eksik etmiyordu. Macarlar kendi aralarında musikişinas bulamayınca harplerde Türklerden tedarik etmeğe çalışmaktaydılar. 1649 da Kanijadaki Türklerden kopuz, zurna ve ut çalan adamları esir almışlar ve bunlar sonra Batthyanyinin hanende takımına ilhak olunmuştu.

Türkler Macaristandan çekildikten sonra artık Macarlar arasında Türk musikişinaslarına tesadüf etmemekteyiz.

Gerek Macarlar ve gerek Avrupanın diğer kavimleri Türk müziğini ancak Türk ordusu ile çarpışacakları vakit uzaktan duyabilmekteydiler. Türklerin Mehter takımı pek kalabalıktı. Bunların reislerine mehterbaşı adı verilirdi.

Takats Sandorun hülâsaten naklettiğimiz bu yazısı şu satırlarla bitmektedir: «Bugünkü askeri müzik heyeti, Türk ordu müziğinin basit bir kopyası olduğunu söylemek bile abestir.»

Hüseyin Namık ORKUN

Türklerin Elinde Arap Yazısı

Yazan : BARKIN

25 - 30 metre irtifaındaki bir eyvanın etrafına cesim harflerle muayyen bir sure yazmak ve güzelce istif etmek ve tam yerinde sureyi bitirmek başlı başına bir sanat ve teknik meselesidir. Bu itibarla yazının güzelliği, çinilerin taraveti, renklerin imtizacı gibi işin tam sanat taraflarından başka bir de yazının istifi gibi teknik cihetler de bu eserin yüksek değerini her bakımdan bize gösterir.

Burada gösterdiğimiz kısım yazının sonu olup (کتبه راجیاً الی الله باسنغر بن شاهرخ بن تیمور کورکان) ifadesile hattat eserine imzasını koymuştur.

Son kelimeler olan (تیمور کورکان) deki ر ların tertip ve dizimini bütün yazı sanatkârları harikulâde bir buluş diye telakki edip hayranlıkla temaşa ederler.

Baysungur'un kardeşi olan İbrahim de büyük bir hattattır, fakat onun üslûbu Baysungur'un üslûbuna benzemez. Bu değişik üslûptan başka hattatlara ait 3 örnek göstereceğiz. İbrahimin yazılarından büyük bir Kur'an Meşhed müzesinde mahfuzdur. Maalesef resminin alınmasına müsaade edilmedi. Bizim gözümüze hoş görünen Osmanlı üslûbu Baysungur'un üslûbundadır.

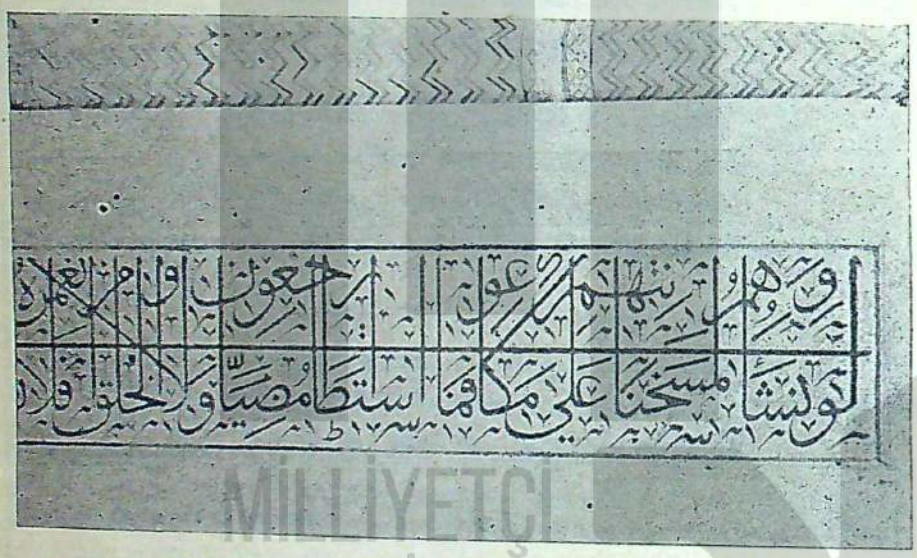

(Şekil 15) Agrada (Taci Mahal) lin eyvanı etrafındaki yazı (1648 - 1668) (Foto Barkın 1939)

Hindistanda Agra şehrindeki (Tacı Mahal) adlı türbe Avrupa müelliflerinin (Büyük Mogollar) dedikleri Babur sülâlesinin beşinci hakanı Şahıcihan tarafından karısı Ercüment Banû Begüm için yaptırılmıştır. 1648 de başlıyan inşaat yirmi sene sürmüştür. Bu sülâle hakikatte bir Türk sülâlesi olup her nedense Avrupa müellifleri buna (büyük Mogol) sülâlesi demişlerdir. Halbuki bu devleti kuran Babur bir Türk ve hararetli bir Türkçüydü. Türkçe divanı ve Türkçe hatıratı meşhurdur ve burada daima Türk olduğunu ve Mogolları sevmediğini söylemiştir.

Türbe bütün beşer tarihinin eşsiz bir eseri olarak telâkki edilmektedir. Bilhassa gece ay ışığında veya sabah erkenden güneş doğarken temaşası insanı vecde getirir. Bu hayranlığı ifade için muhtelif dillerde yazılan şiirler ve tavsifler başlıbaşına bir edebiyat teşkil eder.

Agra sarayının evrak mahzeninde bulunan bir vesikadan Taci Mahal'lin inşasında çalışan mimarlar, ustalar ve sanatkârların isimleri belli olmuştur. Bu vesikada bunlara verilen aylıklar da yazılıdır. Plânları yapan ve inşaat eminliği eden Mehmet İsa efendi adında ve Mimar Sinanın çıraklarından bir İstanbul Türküdür. Bu malûmatı Mehmet Süreyya efendinin Sicilli Osmanî'sindeki malûmat da teyit etmektedir (Sicilli Osmanî cilt 3, sahife 106). Bu vesikada hattatların ismi de zikredilmektedir. Bunlar arasında aldığı maaş itibarile baş hattat olması icap eden (Settar Han) Türkiyeli olarak gösterilmektedir. (Settar Han) adı Türkiyede kullanılan bir ad olmadığından bu zatın belki Orta Asyadan Türkiyeye gelmiş ve bir müddet Türkiyede yaşadıktan sonra Hindistana gitmiş olması varittir.

Yazı Taci Mahal'lin dört tarafındaki büyük eyvanların kenarına ve beyaz mer içine siyah mermer oturtulmak suretile cude getirilmiştir. Bizim dercettiğimiz pa (Yâsin) suresinin 63 üncü âyeti olan لشاء اسحنا.. ile başlar. İşçilik ve teknik emsals dir.

Bu yazıyı dikkatle gözden geçirir bütün ölçülerinin ve bilhassa و ، ع ، ن harflerin bizde müteamil olan sülüs üslûbu dan biraz farklı olduğunu görürüz. Taci M hal gibi bir âbideye yazı yazan kimse beynelmilel şöhrete malik yüksek bir ha olması icap edeceğine göre ve diğer taraf bu yazının Semerkanttaki yazılara benz ğine nazaran sülüs yazıda bu tarzın ayrı üslûp teşkil ettiğini kabul etmek zaruridir.

(Şekil 16) Mîr Ali Şir Nevaî'nin bir yazısı (XV inci asır ortaları) (Foto Barkın 1937)

Efganistanın Mezârı Şerif şehrin müzede mahfuz olan bu yazı Nevaî'nin bi kendi kaleminden çıkmış çok kıymetli nümunedir. Yazının metni şudur :

ملك ایران و طوران زمین - در آوردبکسر
تکین - مسخر شدش سر بسر هند و روم -
شدش آن همه مزروبوم)

İmza olarak : (کتبه الفقیر میر علی)

Yazının tercemesi: (Bütün İran ve ran arazisini - baştan başa Mihrî'nin hü

a aldı - Hint ve Rumu teshir etti - deler tepeler ona teslim olup gitti).

(Yazan Fakir Mîr Ali). Levha takriben 40 ölçüsünde ve mukavvaya yapıştırılebrulî kâğıttır. Burada methi edilen fatih Timur'dur. Mîr Ali Şîr Nevaî büyük bir edip olduktan başka mükemmel bir hattat, hünerli bir minyatürcü ve mimardı. Ayrıca her nevi sporda ve bilhassa silâh atmakta çok mahirdi. Nevaî'nin bu maharetlerinden (Tarihi Mukim Hani) de bahsedilmektedir.

(Şekil 17) Tezhipli bir talik yazı (Bay İdris Çora'nın koleksiyonundan)

Bu tarihin el yazması bir nüshası Mezârı Şerifte Mîr Sıddik Gevgerîde mevcuttur. Efganistanın Andhoy şehrindeki Baba Ali medresesi Nevaî'nin bir mimarî eseridir. 15 inci asır içinde Semerkant ve Herattaki parlak ve emsalsiz medeniyeti yaratan Timur oğulları ve akrabalarile etraflarındaki devlet ve sanat adamlarının ne kadar ince ve kültürlü insanlar olduğu hakkında yazık ki pek az fikrimiz vardır.

Talik yazının güzel bir nümunesidir. Metni şudur: شهنشاه فتح علی شاه تورك - جهاندار فرزانه شاه بزرك Yani ey sen Türk olan şahların şahı Fetih Ali - cihanı elinde tutan akıllı ve büyük şah!

Yazı İranda son senelere kadar hükümdarlık eden Türk şahlarından ve Oğuz Türklerinin Kaçar uruğundan Fetih Ali Şah'ın mabeyin kâtibi Abdüllatif Laricanî tarafından yazılmıştır. Kaçarlı Fetih Ali Şah 1797 de tahta çıktığına göre yazı en çok 120 seneden eski değildir.

Burada dikkati çeken cihet yazının hususî güzelliğinden ziyade metnidir. Çınaraltının 6 birincikânun 1941 tarih ve 18 numaralı nüshasında (Acem?) başlıklı makalemizde de izah olunduğu üzere bizim (Acem!) diye bilmiyerek kendimizden ayırt ettiğimiz kimseler kendilerine (Türk) demekte ve Türklükle iftihar etmektedirler. Halbuki biz bunlara Acem Şahı derdik. O makalede ileri sürülen düşüncelere şu yazı güzel bir delildir.

***

Baş tarafta da söylediğimiz gibi bu makale arap yazısının tarihi ve inkişafı üzerinde ilmî bir araştırma yapmak maksadından ziyade bu yazının onu bin seneden fazla kullanan Türklerin elinde nasıl ince ve bedîî şekiller aldığına dair bir fikir vermek düşüncesile yazıldı. Bu arada biraz mevzudan çıkarak Türklerin tamamile kendi zevk ve üslûplarile ve öz dehalarile ibda ettikleri eşsiz âbidelere ve bunları yaptıranlara dair biraz malûmat vermekten kendimi alamadım. Esas dava şudur: Dil, fikir, tarih ve talih birliği gibi Türk âleminin bir de kültür ve sanat birliği vardır ve cihan tarihinde hakikî yerimizi bilmek ve değerimizi anlamak için bunu iyice öğrenmek zaruretindeyiz.

— SON — BARKIN

Şairlerimizi okurken:

Ziya Gökalp'tan

Gövdelerde kesret var,
Gönüllerde vahdet var,
Fertler yok, cemiyet var!

★

Yüce Tanrı! Dirilt eski kurtları,
Bir demirci çekicile set yarsın!
Geri almak için aziz yurtları
Bizi yine Ergeneden çıkarsın!

★

Başka dile uymaz annenin sesi,
Her sözün arasan vardır Türkçesi!

★

Uyu yavrum, uyanacak günler var!
Yarınları gözetliyen dünler var!

★

Ahlâk yolu pek dardır,
Tetik bas, önü yardır.
Sakın: «Hakkım var!» deme,
Hak yok, vazife vardır!

★

Türklüğün vicdanı bir,
Dini bir, vatanı bir,
Fakat hepsi ayrılır:
Olmazsa lisanı bir!

★

Okumuşlar! Bırakınız gururu,
Millî harsi öğreniniz milletten!

★

Fert olarak kin tutmayız,
Millî öcü unutmayız!

★

Türk, harsini garptan ödünç alamaz!

★

Bana yol gösteren benden olmalı,
Olamaz Türke baş, «Türküm!» demiyen

Mehmetçik geçerken

Geçiyor, Süngüsüyle tarihi yazan erler,
Geçiyor, Kükriyerek arslan gibi neferler,

Geçiyor, Sanki bir dağ kımıldıyor yerinden,
Geçiyor, Kaldırımlar ses veriyor derinden,

Geçiyor, Yaratanlar koca Dumlupınar'ı,
Geçiyor, Memleketin şanlı kahramanları,

Geçiyor, Göz ilerde, baş yüksekte, vücut dik,
Geçiyor, Milletinin gözbebeği Mehmetçik,

Zafer ARIKBAĞ

Seçme beşik türküleri

Yazan :
F. SALTIKAN

Ulusal edebiyatımızın en eskisi, köklüsü ve başka uluslara göre en katışıksızı halk edebiyatımız olduğunu, artık bütün aydınlarımız bilmiş bulunuyorlar. Bu halk edebiyatımız içerisinde de en özlü ve temiz olanı, hepsi manzum olan ve yalnız kadınlarca söylenen (Beşik Türküleri) mizdir. Halk edebiyatımızın öteki kollarında olduğu gibi bu beşik türküleri veya beşik sözlerinde de, Türk analarının yavrusuna nasıl titrediğini, ona nasıl güvendiğini ve göğsünde büyüttüğü yavrusuna nasıl bir terbiye ve özen verdiğini görürüz. Bundan başka bu türkülerde Türk analarının ortak bir şiir duygu ve tadını da buluyoruz. Yoksul evlerdeki Türk analarının ağzında dolaşan ve çok çocuğun bir evi daha çok geçim sıkıntısına düşüreceğini anlatan :

«İreli (ileri) de lozan[1] eder
Sonğununda khızan eder»

Atalar sözüne rağmen, «Herkes kendi kısmetini yer». Atalar sözüne daha çok önem veren analar çocuğun çok olmasından yani hiç olmazsa alttan yukarı bulunmasından daha çok sevinç duyarlar ve güvenirler. Bunu, bugün köylü analarda gördüğümüz gibi, beşik türkülerinden de anlıyoruz.

Hepimizin bebekliğimizde dinliyerek büyüdüğümüz bu beşik türkülerimiz, ne yazık ki, önemli ve düzenli olarak toplanıp yazılmamıştır. Yalnız bizde bu yolda tek eser olarak öğretmen Enver Behnan Şapolyo'nun bir risalesini görüyoruz (Bak. Halk Ninnileri, İstanbul 1937). İlk olduğundan çok eksiği ve yanılması bulunan bu eserde beşik (çocuk[2]) üzerine söylenen halk şiirleri bölümlere ayrılmamış ve adından da anlaşılacağı gibi yalnız (ninni) ler derlenmiş ve bizde çocuk üzerine olan inan, türe ve halk bilgilerinin bir takımı sıralanmıştır. Bizim Doğu Ellerimizde derlediğimize göre beşik türkülerimizi şu adlar altında sıralıyabiliriz:

1) Bebeği uyuturken söylenen türküler ki, bunlara İstanbul ağzında (ninni), Doğu Ellerimizde (nenni) ve Azerbaycanla Doğu Ellerimizde (laylay ve layla) denilir. Bunlar çok zengindir; arasıra ananın, babanın ve geçimin durumuna göre bayatı'lar (maniler) da çocuğu uyutma havası olan (nenni makamı) na göre ve (nenni dönürmesi) [nakaratı] ile söylenirler. Bebeğin sağlığı, büyümesi ve ileride büyük işler başarması dileği de bunlar arasında söylenir.

2) Bebeği kundağa belerken ve kundaktan açıp severken, avundururken ve oynatırken - ki çoğu kere kucakta hoplatılarak oynatılır - söylenenler; bunların çoğuna (dandan veya dandini) denilmekte olduğundan, biz de bu adla anmalıyız. 3) Bebeğin kız veya oğlan olmasına göre söylenen övme ve güvenme sözleri. 4) Bebeğin emeklemesi, dişinin çıkması, yürümesi, konuşması sırasında söylenenler. 5) Bebeğin elden çıkışı veya ölümü sırasında söylenen (Bebek ağlamaları). 6) Bebeğin anasına, babasına, kardeşlerine ve öteki büyüklerine ilişici gülümlü komşu deyişleridir ki, bunları daha çok ebeler söylediğinden (Ebe sözleri) denilmektedir.

Bu anlatmadan sonra, yukarıda saydığımız her bölümdeki beşik türkülerimizden bir kaçını örnek alıyor, ve edebiyatçılarımızdan bilhassa halk edebiyatımızla uğraşanların bunlara pek önem vermelerini diliyoruz:

1 — NENNİLER (Laylalar-laylaylar) dan (*)

Nenni dedim adına
Allah yetsin dadına
Böyüyüp yetişende
Beni de sal yadına

Nenni dedim uyusun
Küçük balam[3] böyüsün
Bu nenninin sesine
Dağınan daş uyusun

Pürçekli[4] kızım nenni
Gökte yıldızım nenni
Şindi horuzlar öter
Süzülür gözüm nenni

Laylay dedim yatasın
Gül yasdığa batasın
Gül yasdık senin olsun
Yerinde dinç yatasın

Laylay dedim yucadan
Sesim çıktı bacadan[5]
Tanrı seni saklasın
Çiçekten, kızılcadan[6]

Laylam adı baldadır
Laylam adam aldadır
Laylam ele (öyle) şirindir
Acısı da bal dadır (tadıyor)

Balama kuzu kurban
Kuzunun yüzü kurban
Kuzudan ne olur ki
Anası özü kurban

Seni Allah saklasın
Allah vallah saklasın
On iki İmam, Dört Kitap
Kelâmullah saklasın

Laylay beşiğim laylay
Evim eşiğim laylay
Sen yat şirin uykuya
Çekim kişiğin laylay

Laylamın gül çağıdır
Laylam derdi dağıdır
Büyüyüp koçak (yiğit) olur
Düşmana göz dağıdır

Laylam ister emekler
Dört yanında melekler
Tez böyü ad alasın
Kamer tay seni bekler

Laylam gül bağı üste
Güldür gülyağı üste
Laylam gök at binecek
Varacak yağı üste (üstüne)

2 — DANDAN veya DANDİNİLER'den :

Balam avuk
Odası savuk
Balama kurban
Bir sürü tavuk

Balam üşük
Tumanı[7] düşük
Balama kurban
Bir sürü pişik[8]

Atim tutim ben seni
Şekere katim[9] ben seni
Havıya bulut gelende
Ağzıma atim ben seni

Hop hopun olsun yavrum
Gül topun olsun yavrum
Gül ağacı dibinde
Hoş toyun olsun yavrum

Dandan dandan dan iki
Yıldız saydım on iki
On ikinin yarısı
Gel balamın dayısı

Hapıdan gidek nenengile
At binek gidek nenengile
Atın kıçı[10] kırılırsa
İt binek gidek nenengile

Men sanğa kurban olanda
Hürü melek koymadı
Özümü çaya salanda
Kürkü büyük[11] koymadı

Mamanı kızlar mamanı
Keçiler yemiş samanı
Bir samandan ne çıkar
Hanı bu kızın tumanı

Tumanı ağaç başında
Dayısıgilin tuşunda[12]
Dayısı buna neylesin
Şaldan şuldan eylesin
Yığsın Karsın düzünü
Buna bir toy eylesin

Atılana can atılana
Atılanıp ta tutulana
Komşu kızıynan tutulana
Malını verip kurtulana
Ben kurban ben kurban

Dandini dandini dan çiçek
Süpürgesi mor çiçek
Terzi biçmiş al atlaz
Kızım geymiş ne gökçek

Kızlar kızlar gelim mi
Yan bacazı delim mi
Siz anazın koynunda
Ben savukdan ölim mi

Dandan dandan dan atı
Balamın var on atı
Balamı boybeği olmuş
Elinde var beratı!

3) Bebeğin kız veya oğlan olmasına göre
ıen övme ve güvenme sözleri. — Halkıla çocuğun erkek olması, ileride (düşman olacağından ötürü, daha çok istenir. ınla birlikte kızların da, (yanı alçak ığından) çok sevildiği ve anasına ileride dım edeceğinden ve ocağa bir akraba ıa kazandıracağından ötürü daha sevgili duğu görülür.

Bir evde iki veya daha çok kardeşlerin arı olan gelinler - ki bunlar biribirine (elti) dirler - arasında birinin kız, öten oğlan doğurması, aralarında bir berini övme rekabeti doğurur; birisi kızıötekisi oğlunu överek sever ve beşiğini ğürür. Aşağıda yazılan bu yoldaki türkühalk arasında (eltiler ağzı) ndan söyiş diye tanınmaktadır; ilkin kız anasının ından söyleneni görelim, ayni biçimde oğlan anası ağzından söylenenler, öteki iye karşılıktır:

ANASI AĞZINDAN SÖYLENENLER :

Kızım kızım kız altın
Kızımın fiyeti yüz altın
Yüz altını getirin
Gelin kızı götürün!

Kızım kızım kız ana
Kızımı verim kuzana
Khızan para kazana
Kızım geye bezene

Bahçalar barı kızım
Hayvalar narı kızım
Eller hep ölse bile
Sen ölme barı kızım

Kızdır nazdır
Bin kuruş azdır
Bin daha getir
Gel kızı götür

Süd bişirdim köpüğü kızım
Aş bişirdim anığı[13] kızım
Katık çaldım kaymağa kızım
Yağ erittim zülâlı kızım

Dağda dağanlar[14]
Camış sağanlar[15]
Oğul doğanlar
Hep bu kıza kurban

Dağda darılar
Benzi sarılar
Koca karılar
Hep bu kıza kurban

Dağda erikler
Teze ferikler[16]
Bağrı delikler
Hep bu kıza kurban

Meydanda atlar
Yan yana otlar
Koç koç iğitler
Hep bu kıza kurban

OĞLAN ANASI AĞZINDAN
SÖYLENENLERDEN :

Eledim eledim höllük eledim
Nenni de balama nenni eyledim
Höllüge bir tene oğul beledim
Böyüttüm becerdim asker yolladım

Oğlan oğlan okduğum
Koynuna çörek sokduğum
Oğlan cenge gidende
Ensesinden bakdığım

O kuru kavakta ağaç biter mi
Beş kız bir oğulun yerin tutar mı
Oğulsuz ocakta tütün tüter mi
Laylay benim balam layla da laylay

Baştan kurban baş kimi (gibi)
İçi tereli aş kimi
Toyun çimende tutim
Para dağıdım taş kimi

Ayıl mayıl İsmayıl
Aklı zayıl İsmayıl
Kentlerde kız vermezler
Dula kayıl İsmayıl

Oğlum beğler beğidir
Beğler eller yeğidir
Kırk kız kurbanı olsun
Balam beğler beğidir

Dağlar eteği oğlum
Arı peteği[17] oğlum
Girmiş kızlar koynuna
Yemiş köteği oğlum

Ovada harsınlar[18]
Yığılsın gelsinler
Bir bir balamın
Kurbanı olsunlar

Meydanda kazlar
Meydanı sazlar
Nışanlı kızlar
Hep buna kurban.

F. SALTKAN

---

(1) Ozan: burada şad, sevinçli ve çalıp çağıran anlamına söylenir ve (âşık) yerine eskiden kullanıldığı halkça unutulmuş görülür. Khızan da dilenci, ekip biçemiyen ve bu yüzden geçimi dar demektir. (2) Beşik (beş - ik), bebeklik, çocuk yeri demektir. Eski Türkçede çocuğa (beşe) denildiğini (beşe ve paşa) adlarında çok görüyoruz. Evliya Çelebi Trabzonu anlatırken yerlilerinin adları sonunda (oğul - oğlu) anlamına hep (... beşe) diye söylendiğini yazar. Farsça (beçe = yavru) da bizim bu sözden çıkma olmalıdır. (*) Her parçanın mısraları sonunda (nenni balama nenni) veya (layla balama layla) diye olan nakaratı burada yazmadık. (3) Bala, yavru, çocuk demektir. (4) Pürçek, zülüf, yanaklara dökülen saç. (5) Baca, köy evlerinde çok görülen damdan açılmış pencereye denir. (6) Çiçek ve kızılca (kızılcık) hastalıkları. (7) Tuman, don. (8) Pişik, kedi (pisik de denir). (9) Tutim, katim (tutayım, katayım) dır. (10) Kış, ayak, bacak demektir. (11) Kürkü büyük yani çocuğun babası. (12) Tuş, doğru, istikamet, semt. (13) Anık, baharat, kokulu yenen otlar. (14) Dağan, geyiğin erkeği, buğutu. (15) Camış sağanlar yani zenginler. (16) Ferik, piliç, körpe tavuk. (17) Petek, bal kovanı. (18) Harsın, ermeni gelini.

MİLLİ KÜTÜPHANE ANKARA

Hüseyinzade Ali bey

Kafkasyada Türkçülük hareketine bir bakış

GINARALTI, No.28, 14 Şubat 1942.

Yazan :
Dündar AKÜNAL

Elimizdeki eser, mecmua, gazete... ve vesikalar üzerinde yaptığımız incelemelerin neticesi olarak Kafkasyada Türkçülük cereyanlarını iki devreye ayırıyoruz: 1905 Rus - Japon harbi, yahut Hüseyinzade Ali beye kadar olan devir.. 1905 Rus - Japon harbinden sonraki veya Hüseyinzade ile başlıyan devir...

Bilindiği üzere şuurlu bir milliyetçilik son asırların eseridir. 18 inci asrın ortalarında tohumu atılan bu mefhum 20 nci yüz yılın başlarında filiz vermiye başlamıştır. Bunun [illegible] ki birinci bölümün Türkçülüğü ikinci bölüme nispeten daha zayıf ve şuursuz olacaktır. Her fikrî hareket üzerinde mühim tesiri olan neşriyat, Kafkasya Türkçülük hareketlerinde de büyük rol oynamıştır. Bu yüzden bazı müellifler Türkiye dışında milliyet cereyanlarının başlangıcını Hasan Bey Melikof'un (1) Bakû'da çıkardığı «Ekinci» adlı ilk Türkçe gazetede görürler (1875). Tabiatile o zamanın Türkçülüğü, bu gazetede Müslümanlık sevgisi halinde gözükmüştü. İki sene sonra kapanan Ekinci'yi «Ziyayı Kafkas» gazetesi takip etti (Tiflis 1877).

Bunlar, Şahabeddin Mercanî, Fetih Ali Ahondo f ve Gaspiralı İsmail Beylerin tesiriyle beraber Rusya Türkleri arasında Türkçülüğe bir giriş mahiyetindedir. Şarkın Molyeri denilen Mirza Fetih Ali Ahondof'un ve bilhassa bunlardan üçüncü isim sahibinin (Türkler arasında bir dil birliği meydana getirmek) gayesi etrafında doğan Türkçülüğü, Kafkas havalisinde görülen milliyet cereyanlarının en esaslısıdır.

Bizim asıl anlatmak istediğimiz Kafkasyada ikinci devre, yani 1905 deki Türkçülük cereyanları ve bunda önemli rol oynıyan Türkler, hususile Ali Bey Hüseyinzadedir. Bu tarih Kafkas Türkçülük hareketlerinde mühim bir yer alır. Çünkü bu tarih, önceleri İran tesirinde kalan ve sonraları Rus hâkimiyet ve düşüncesi içinde erimiye başlıyan Kafkasya'nın milliyet duygularile kendine gelişinin, Türkçülük alevlerile yanışının îfa-fesidir. Bu tarih, haricî Türkçülüğümüzde bir dönüm ve ona yeni bir anlam veriş noktasıdır.

Olanı anlamak, kıymetini ölçmek için evvelini görmek gerektir. Biz de Kafkasyada Türkçülüğe çalışanları ve bu didinmenin en esaslı uzvu olan Ali Beyi anlamak için evveline inip ondan önceki Kafkasyayı görmeliyiz ki eskiye katılanın değerini verelim.

Kafkasyada açılan yeni Türk mekteplerine hoca yetiştirmek için bir «Darülmuallimin» kurulmasına çalışıyorlar. Zenginler para hususunda yardım edecekler. Bu mektebin açılmasile bizzat alâkadar olan Ahmet Ağaoğlu hatırasını şöyle anlatır :

«... Cevdet (2) bu «Darülmuallimin» in programını hazırladı. Âyan ve eşraftan bir meclis kuruldu. O meyanda Bakûnun baş Ahundu Hacı Mirza Ebutürab da bulunuyordu. Bu yetmişlik ihtiyar, Bakû'nun en ileri geleni ve en nüfuz sahibi Ahundu idi. Kendisine inanmış öyle müritleri vardı ki bir işaretle tereddütsüz adam öldürürlerdi ve bu hareketlerile Cennetin tam ortasında en güzel bir köşkle en nefis huri ve gılmanlara sahip olacaklarına kaniydile.r Binaenaleyh Ahunda karşı söz söylenemez, her ne derse: «beli, cenabı ağa, buyruğunuzdur» demelidir... Cevdet programı okumıya koyuldu. Dersler, derslerin saatleri birer birer zikredildi: hesap, tarih, coğrafya, kimya, fizik.. Ahund uyukluyordu.

Nihayet Cevdet okudu :

— Türk sarf ve nahvi!

Ahund gözlerini açtı ve üzerindeki abayı geri atarak :

— Ne mene?

— Türk sarf ve nahvi!

— Hayır böyle bir şey yoktur. Arapçadan başka hiç bir lisanın sarf ve nahvi yoktur. Türkçe ne menedir ki sarf ve nahvi ola? Hayır!

Zavallı Cevdet elinde kalem durdu ve etrafa bakındı. Herkes başını aşağı salmış, kimsede nefes almak kudreti kalmamıştı. Ahundun müridleri kızgın kızgın etrafa bakıyorlardı. Birkaç dakika bu öldürücü sükût içinde geçti. Nihayet ben dayanamadım ve büzüle büzüle, küçüle küçüle (Ah bu büzülmeler, küçülmeler!!) «Cenabı Ahund her dilin kendisine göre bir sarf ve nahvi vardır» dedim, ve misal olmak üzere kendi namımı alarak «Ahmet, Ahmetten, Ahmede...» diye tasrif etmiye başladım.

Ahund kızdı :

«— Sus cahil arapçadan başka hiç bir dilin sarf ve nahvi olamaz» Müridler gözlerini bana doğru dikmişlerdi. Fakat ben dayanamadım :

«— Cenabı Ahund meselâ Rusçanın sarf ve nahvi vardır. Rus mekteplerinde tedris ediliyor.»

Ahund büsbütün kızdı ve bir küfür vurarak :

«— Demek ki sen bizi Rus yapmak istiyorsun! Kâfir!» dedi.

Hayretler içinde kaldım. Millî mektep tesisi için millî bir darülmuallimin açm İstanbuldan bunun için adamlar getirm Rus yapmak içinmiş! Cevap vermek isted Fakat müridlerden birisi ayağa kalka belindeki tabancaya el uzattı ve bana h ben :

«Sus! Yoksa hemen leşin ortada kalır diye bağırdı. Etraftan da bana göz etti sustum. Cevdet programdan Türkçe sarf nahvi çıkarttı ve bu suretle otuz sene evv Bakû'da Türkçenin sarf ve nahvi ol dığına karar verildi. Tabiî bu karar u müddet yürümedi. Mektep açıldı ve Ce Türkçe sarf ve nahiv derslerini de muntaza verdirdi... (3)»

İşte 1905 yıllarında Kafkasya! Görüli ki bu tarihin Kafkasyası millî duygu bak mından çok zayıftır. Gerçi Çar hükûmeti siyasî, idarî içtimaî tazyikleri değil böyle h hissin alevlenmesini, doğuşunu bile imkâ sız kılıyordu. Böyle olmakla beraber «Ti çe ne menedir ki sarf ve nahvi ola?» diyc kadar din ve dilinden habersiz olan insanla bulunduğu bir muhitte çalışmak çok zord Şu mânada ki: Evvelâ eskiyi yıkmak, so yerine yeniyi kurmak zarureti vardır. Yen kurmak kolay, lâkin eskiyi yıkmak! Türkçülük için çalışanların kıymeti ölçülü ken bu cihet daima göz önünde tutulmalıd

1864 de Salyan'da doğup Petresburg ü versitesi Fizikomatematik ve Tabiiye şube rini bitiren Ali Bey 1889 da İstanbul'a lerek askerî tıbbiyeye girdi ve 31 yaş mezun oldu. Fakat Abdülhamid'in gitti sıkışan siyasî çemberi içinde yaşıyamıyaca nı anlıyarak Kafkasya'ya kaçtı (1903). Or Türklük uğrunda çalıştı, Kafkasyayı te len Moskova'ya murahhas gitti. Biraz s başlıyacak Rus - Japon harbi onun Tü çülük ideallerine (**Ali Bey'in Türkçülüğ den bahsederken daima Turancılığı anl lıyız**) bir kapı açacaktır. Hüseyinzadeyi radaki bütün menfaatlerini bırakarak Türk diyarına sürükliyen kuvvet neydi? ha doğrusu Ali Turan hangi tesirlerin a da Türkçü olmuştur?

Bir kere Hüseyinzade, küçük yasta yük babası Kafkas Şeyhülislâmı Ahmet yanî ile Fetih Ali Ahondof'un konuşm rında bulunmuş ve sade lisanla dil birli ait fikirleri daha bu sohbetlerden kapmı Ziya Gökalp «Türkçülüğün esasları»

---

(1) Bu zatı (Hasan Bey Melikof) yazmak daha doğrudur. Çünkü; Hasan Melikof'un, «Melikzade ile İrana yaklaşmaktansa Melikof kalmayı tercih ederim!» dediğini ve imzasını, Hasan Melikof diye attığını bizzat Kafkasya Türkçülüğünde bulunanlardan işittim.

(2) İnkılâp müzesine 11000 cilt kitap bırakan Muallim M. Cevdet.

(3) Osman Ergin; M. Cevdet, sah:

Turan'a Rusya'daki milliyet cereyanla- bilhassa milliyetsever bir kolej arka- n tesir ettiğini söyler.

zat Hüseyinzade daha Tıbbiyedeyken gülüğün esaslarını anlatıyor, «Pantura- idealine yürüyor ve etrafındakilere ediyordu.

kçoraoğlu Yusuf diyor ki (Türk yurdu sah: 2555) :

«... Oraya (tıbbiyeye) ceyyit ve rayiha- bir Avrupa havayi medenisinin esmesi oldu... Talebenin çoğu Anadolu ve Ru- nin uzak ve karanlık vilâyetlerinden mış bu mektepte, Ali bey bir fecri şi- gibi parladı. Yunan ve Lâtin edebiya- aşına olduktan maada Alman, Rus, İn- ediplerini hayli mütalea etmiş ve şark atına müsteşrikler noktai nazarından peyda eylemiş bulunuyordu...

Dr. Abdullah Cevdet Bey, Ali Bey'in bi Tıbbiyedeki tesirlerini şöyle hikâye :

Ali Bey, sâkit, mütefekkir haliyle, es- giz vaz'ı uzlet perverîsile üzerimize bir amber tesiri icra ederdi. Evet, o bir re- Hak idi...»

İşte Abdullah Cevdet'e «Peygamber» de- Hüseyinzade, Kafkasyada bu karak- e müstesna bir mevki kazandı. Aslen Şiî aileye mensup olan Ali Turan Şiîlerin de erin de en çok sevdiği tek insandı. Ga- de yürürken bu temiz ruhunun çok te- görmüştür.

Yukarıda söylediğimiz gibi 1905 Rus - harbi Kafkasyada durgunluğu yıkan bir hamle tarihidir. Şöyleki :

«... Bu harpte Rusların Uzakşarkta Ja- la meşgul ve günden güne mağlûp ı üzerine Rusyada komünistler, Erme- ve Gürcüler isyan bayraklarını açmıya amışlardı. Çar hükûmeti biri doğuda, ri garpta iki ateş arasında kaldığını ve durumun kendisini içinden çıkılmaz bir ca vardıracağını gördüğünden idaresi aki azlıklara bazı müsaadelerde bulu- yordu.

İşte bu yüzden oradaki Müslüman kler de, 1903 de Kafkasyaya kaçan Ali Hüseyinzade, Ağaoğlu Ahmet ve Ali dan Topçubaşıyef., gibi hariçte tahsil iş münevverlerin idrâk ve gayreti ve hükûmeti nezdinde yaptıkları teşebbüs- neticesinde diğer unsurlara verilen mü- adelerden istifade ettiler. O zamandan baren Kafkasyada Türkçe gazeteler, Türk iyle tedrisatlı ilk mektepler ve millî mü- eler görülmiye başladı. Bu teşebbüslerin vaffakıyetle yürümesinde oralı milyoner Zeynelâbidin Takiyef'in büyük bir li olmuştur. Bakû'nun ilk gündelik Türk- gazetesi olan ve 1905 yazında çıkan Ha- 'ın müessisleri, Ali Merdan, Hüseyinzade, oğlu ve bu muhterem Türkseverdir...»

Kafkasya Türkçülük cereyanlarından hangi bir sebeple olursa olsun bahsedildi mi bu muhterem Türkü hürmetle anmak her ırkdaşın bir borcu, bir ödevidir.. Çar hükûmetinin devrilişinden sonra sefalet içinde ölen Zeynelâbidin Takiyef elinden gelen hiç bir yardımı esirgememiş, sayısız maddî yardımda bulunmuştur.

«Hayat» ın müdür ve başmuharriri olan Ali bey yazılarile, Kafkaslılara Tatar diyenlere karşı onların Oğuzlardan geldiğini anlatıyordu.

«Türkler kimdir, ve kimlerden ibarettir?» başlıklı yazısı Türk tarihine ait incelemeleri ve yeni fikirleri ihtiva eden bir siyasî makaledir.

Ali Turan Ahmet Ağaoğlu ile Hayatta Türklüğe hizmet ettikten sonra, Hüseyinzade yine Hacı Zeynelâbidin Takiyef'in maddî yardımiyle «Füyuzat» ı tesis etti, ve başmuharriri oldu (26 ramazan 1324) (1906). Bakûda Füyuzatın çıkması Ali Bey için bir adım daha ileri atmak demekti. Bu mecmuanın ilk sayıları onun birer küçük eseri gibidir; Turanî, İndicanî, Salyanî, Ayın H. imzalarile birçok makale ve tercümelerini ihtiva eder.

Ninni

Sardı sahilleri hulyalı gece..
Bir kanat çarpması; oynaştı sular,
Ninniler söyledi narin kuğular;

Uyu, yıldızlı semalarda gömül!
Uyu, rüyalara dalsın da gönül,
Dinlesin şarkını sevdalı gece...

Göllerin açtığı bir ufka kadar,
Ezelî martıların yurdu suda.
Ninniler söyledi narin kuğular...

S. Cenan

Fakat bütün bu yenileşme hareketlerine tufeylî ve mürtecî bir gazete olan (Yeni Hayat) ve İran Konsoloshanesinin çıkarttığı (Hakayık) mâni olmak istiyorlar, Füyuzat'ı her vesile ile tenkit ediyorlardı. Hüseyinzade'den daha evvel Mısıra savuşarak Kahirede şair Eşref ve Ubeydullahla, «Doğru Söz» ü çıkartmakta olan Ahmet Kemal, orada da İngiliz tazyikile gazetesini kapayıp Kafkasyaya geçmiş ve bu gazetelerle mücadeleyi üzerine almıştı. Ali Bey'in Füyuzatta yazdığı makaleler incelenirse görülür ki ilk hedefi köhneyi yıkmaktır.

Necat muhabbettedir, Vekayiî âleme bir nazar, Perde iniyor, gibi yazılarında «Necat nerededir?» diye sorar ve nihayet aradığı necatın cevabını yine kendi verir:

«... Maarif, İttihat, Hürriyet! Ne kadar güzel nimetler! Bunları unutmıyalım! Çünkü asıl necat bu üç kuvvettedir... (4)

Ali Bey ittihadı her vesile ile aşıladığı gibi Maarife de sonra görüleceği üzere pek çok hizmet etmiştir. Böylece bir taraftan bu üç kuvveti haykırırken diğer taraftan da İstanbul şivesini yaymıya çalışıyor ve yazılarında bunu tatbik ediyordu. Çünkü ittihada giden yolun köprüsü dildeydi. M. Cevdetin şu yazısı Kafkasya Türkçülük hareketlerinde bulunanların İstanbul şivesini yaymak için ne kadar uğraştıklarını ve muvaffak olduklarını gösterir: «Bakûda İstanbul yazısı öğretmeden evvel bu yazı taammüm etmişti. Ali Bey Hüseyinzade, Ahmet Kemal ve benim sayemde İstanbul rik'a hattı oralarda intişar etti. Bilhassa Ahmet Kemal ile ben iki mektebe ve dolayısile sekiz mektebe hâkimdik. Yüzlerce talebemize rik'a hattı öğretmiştik (5)»

Görülüyor ki Azerbaycan Türkçülük cereyanlarında İstanbul şivesini yaymak suretile dilde birliği temin etmek en ön plânda geliyor.

Füyuzat'ın ömrü çok olmadı, bir sene sonra 32 nci sayısında kapandı (29 ramazan 1325) (1907). Bu mecmuanın kapanışında bazı rivayetlerde olduğu gibi hususî maksat aramak bulut görmekle muhakkak yağmur yağacağına sahip olmıya benzer. Zaten Hüseyinzade son sayıda «Perde iniyor» başlıklı yazısında kapanmasının sebebini perdenin arkasından anlatmaktadır. Bu son verilmenin hangi tesir altında olduğunu bir başka yazımıza bırakıyoruz.

Füyuzat kapandıktan sonra Ali Turan mecmuanın diğer muharrirleri gibi muallimlik ve mektep müdürlüğü yaptı. Bu onun için en büyük saadetti. Yukarıda gördük ki necatın prensipleri olarak gösterdiği üç kuvvetin biri de Maariftir. Bunun için Maarife hizmetle gayesine de yaklaşmış oluyordu. Bütün bu faaliyetlerin neticesi olarak Türk mektepleri o kadar çoğaldı ki bir «Darülmuallimin» açılmıya ve bunun için de Türkiyeden hoca getirilmiye teşebbüs olundu. Ağaoğlu Ahmed'in yukarıda anlattığı hatıra ve Cevdetin gelişi bu zamana rastlar. Bu muallim mektebi Kafkasyada bir yarının hazırlayıcısı olmuş, uyanık Azerbaycan'ı yaratmıştır. Gene bir yazısında Ağaoğlu diyor (Osman Ergin, M. Cevdet, sah: 492 ve 99) :

«...Merhumun kurmuş olduğu Füyuzat namındaki Darülmuallimin'i kendisinden sonra Hüseyinzade Ali yürüttü ve bu mektep Azerbaycan Türklerinin uyanışında en müessir amil oldu.

Onun yetiştirdiği talebe sayesindedir ki Azerbaycanca İstanbulcaya yaklaşa yaklaşa, bugün iki lehçe arasında hemen fark kalmamış gibidir.

«Buradan neş'et etmiş yüzlerce efendi Kafkasyanın muhtelif köşelerine, merkezi aşarak Türkistanın her tarafına Türk irfa-

(4) Füyuzat No. 7, sah: 98

(5) Osman Ergin; M. Cevdet, sah: 100

nını saçmışlardır. Bugün bir çok yevmî Türk gazeteleri, mecmuaları, risaleleri neşrolunuyor ve bütün o âlem İstanbuldaki kalbin darabanı ile yaşıyor. Bütün o yerlerde canlı yaşıyan ocaklar şuleleşmiş ve bütün o ocaklar hararetlerini yine buradan (İstanbul Darülmuallimini) alıyorlar. Osmanlı Darülmuallimininin menkıbesi zikrolunurken bu hususun unutulmaması icap eder.»

Hüseyinzade bir taraftan hocalık ediyor, diğer taraftan İrşat, Terakkii Hakikat gazetelerine yazıyordu. Ziya Gökalp'in da dediği gibi Ali beyin Turancılığı daha Tıbbiyede alevlenmişti. Mısırda Ahmet Kemal'in başmuharrirliğini yaptığı (Türk)ün «Üç tarzı siyaset» makalesine gönderdiği «Mektubu mahsus» başlıklı cevap (24 İ. Teşrin 1904) ve altına koyduğu manidar A. Turanî imzası Turancılığını açıkca ortaya vurduğunu gösterir. Şu mısralar o mektuptandır :

Sizlersiniz, ey kavmi Macar bizlere ihvan:
Ecdadımızın müştereken menşei Turan,
Bir dindeyiz, bir hepimiz hakperestan;
Mümkün mü ayırsın bizi İncil ile Kur'an!.

Bizde ilk Turanist olarak gösterilen Ali Turan Kafkasyayı idealine en iyi bir yer olarak bulmuştu. Orada eserini titizlikle işliyen bir sanatkâr gibi çalıştı. Ona yardım eden bir hususiyeti de hoşsohbet ve asil bir ruha sahip oluşuydu. O her Türkün iftihar edeceği bir Türk âlimiydi: Edebiyat, sosyoloji, filoloji, mitoloji, tıp, felsefe, tarih ve daha birçok branşları hazmetmiş; şair, edip, doktor, gazeteci, muharrir, dilci, profesör, riyaziyeci, operatör, mütercim, cildiyeci ve Türkçü bir Türk alimiydi...

Kafkasyanın Türk yurduna çevrilmesine en fazla hizmeti dokunanlardan hattâ dokunandı. Hiçbir şeyden haberi olmıyan, uyuyan bir ülkeyi imanlı, idealli bir Türk memleketi yapmak! İşte bir vatansever için erişilecek zevklerin en büyüğü ve işte bir vatanseverin kıymeti ölçülürken göz önünde tutulacak mühim nokta.

Hüseyinzade Meşrutiyet inkılâbile vatana döndü. Birçok kongrelerde milletimizi temsil etti. Umumî Harbin sonlarında Kafkasya'ya ikinci defa olarak ve hükûmet tarafından Azerbaycanın bir devlet halinde kurulması için gönderildi. 1926 da profesör ünvanını aldı. 1931 de tekaüt edildi ve 33 de kürsüden çekildi. Muhtelif mevzularda eserleri vardır. Hüseyinzade Ali'nin en önemli işlerinden biri de Yusuf Akçora'nın dediği gibi «onun şairane Turancılığı, 1908 den sonra, İstanbulda diğer Turancıları, ezcümle Gökalp Ziya'yı yaratması» olmuştur. Evet o Ziya Gökalp ki kendinden sonra gelenleri, hususiyle bugünün şuurlu Türkçülüğünü ellerinde tutan Gökalp evlâtlarını yetiştirmiştir.

Demek ki, Ali Bey Hüseyinzade bugüne kadar başka başka yapıda halkalarla uzanan Türkçülük zincirinin en esaslı, en önemli yuvarlaklarından birini teşkil ediyor.

DÜNDAR AKÜNAL

HİKÂYE

HANÇER BEY

Yazan : **Şemseddin KUTLU**

Söğütlü köy öğretmenliğine tayin edildim.

Burada beni en çok sevindiren şey, eşine birçok kasabalarda bile pek az rastlanabilecek güzel ve geniş bir mektep binasına tesadüf etmek oldu. Terfien başka bir yere verilen selefim ile devir ve teslim işlerini yaparken hayret ve takdirlerimi kendisine de söyledim, o :

— Bu binanın yapılışında bütün köy canla başla çalıştı, hattâ bu uğurda bir de kurban verdik, dedi. Konuşa konuşa öğretmen odasına girmiştik, köşede, çalışma masasının yanındaki duvarda asılı büyükçe bir hançer duruyordu, şaka için :

— Köyde vukuat çok oluyor galiba, hançerinizi eski paşaların «Seyfi tedib» i gibi baş ucunuza asmışsınız, dedim. Meslekdaşım, henüz genç olmasına rağmen akları oldukça çoğalmış gür saçlı başını sallıyarak:

— Hayır, ondan değil.. diye cevap verdi. Bu hançerin biraz evvel size bahsettiğim kurbanla ve mektebin binasile sıkı bir alâkası vardır. Size vakayı anlatacağım, o zaman kuvvetle tahmin ediyorum ki bu âlet sizin zamanınızda da burada asılı kalacak ve siz de kendinizden sonra buraya gelecek yeni bir öğretmene ayni şeyi yapmasını rica edeceksiniz.

Merakım çoğalmıştı, o anlattı :

— Bundan beş altı sene evvel köyde mektep yokmuş. Nüfus oldukça kalabalık, çocuklar da tahsilsiz kaldıkları için köylüler uzun müddet mektep ihtiyacile kıvranıp durduktan sonra bu işe bir çare bulmıya karar vermişler, kazaya, vilâyete, hattâ merkeze kadar istidalar yağdırmıya başlamışlar. Bunun üzerine Vekâlet derhal faaliyete geçmiş, lâzım gelen yerlere emirler verilerek, arzularının yerine getirileceği, kendilerine muallim yollanacağı ve bir mektep açılacağı müjdelenmiş.. Ben buradan evvel kasabada muallim bulunuyordum. Bir gün bana, Söğütlü köy muallimliğine tayin edildiğimi söylediler.. Köye geldiğim zaman, ilk günlerde müthiş bir yeis duydum. Vakıa kazadan beraberimde bazı mektep eşyası, harita vesaire getirmiştim, fakat ortada mektep binası yoktu. Gerçi daha önceden köyde münasip bir binanın bu işe ayrılması hakkında bana talimat vermişlerdiyse de köy evlerinden hiç birisini mektep olarak kullanılmıya elverişli bulmamıştım. Beri tarafta köylüler, arzularının bu kadar çabuk yerine getirilmesinden ve bir muallime kavuştuklarından dolayı kaplarına sığmıyorlar, babam yerinde saçlı sakallı ihtiyarlar bile öpmek için ellerime sarılıyorlar, hükûmet babaya sonsuz dualar ediyorlardı. Hattâ bir gün hep bir toplanarak dilekleri kabul edildiği için m tar vasıtasile Vekâlete, yediden yetmişe k bütün köylünün minnet ve şükranlarını diren bir teşekkür mektubu yolladılar. ların bu coşkun ve içten sevinçlerini ya bırakmak elimden gelmezdi. Bende de yük bir şevk ve heves uyanmıştı. Bir köyün bütün ileri gelenlerini topladım, iş için vilâyetten para ayrıldığını, artık birliğile çalışarak güzel bir mektep bi yapmamız icap ettiğini söyledim. Onların işe nasıl canla başla koştuklarını görse gözleriniz mes'ut yaşlarla dolardı; sonsuz b sevinçle :

— Muallim efendi, siz camını, çivi bir iki demirini getirtin, ardını bize bırak evel Allah iki aya varmadan umduğunu âlâsını yapar, meydana koruz.. diyorlardı.

Artık köyde müthiş bir faaliyet baş mıştı. Bir taraftan harıl harıl topraklar k zılıyor, çamurlar hazırlanarak kerpiçler külüyor, diğer taraftan karşı ormandan rekler taşınarak, bunlar çatı, kapı, kapla lar için işe yarar bir hale konmak üzere leniyordu. Köyde bu iş için vücudile, mülkile ve bütün bir gayretle çalışmıyan insan yoktu.

Kısa bir zamanda hazırlığımızı bitir Kasabadan fen memurunu çağırttık. Ac cağız beş on gün içinde bize istediğimiz kilde bir plân hazırladı. Binanın mevk tayin etti. Nihayet bir gün dualar, âm arasında iki de koyun keserek temeli at Artık arı gibi bir faaliyet vardı.

Çalışmamıza büyükler kadar çocuklar iştirak ediyordu. Asıl kendileri için ya bu işe onlar da ağızlarında kulaklarına dar varan tebessümler ve hayranlıklar o ğu halde yardım ediyorlardı.

Bu çocuklardan bilhassa bir tanesi yaman şeydi. Bu, Osman isminde 14 – yaşlarında uzun boylu, zayıf fakat sırım kuvvetli bir delikanlıydı. Dehşetli bir ze vardı, çok çalışkandı. Onu muavin ola yanıma almıştım, bana bütün işlerimde dım ettikten başka, verdiğim talimat çe sinde kerpiç dökenlere, duvar örenlere, mandan tahtalık ve direklik kesenlere yardım ediyor, haberler yetiştiriyor, cıva oradan oraya koşuyordu. İkide birde :

— Sen göreceen muallim efendi, bir mektep bitsin, dersler başlasın, eğ birinci olmazsam aha yatır aşağı beni. V ha akşama kadar ayaklarıma bas k bas köteği... diyor, şakalaşıyor ve daima lışıyordu.

Kimsesi yok gibiydi. Annesi daha

pek küçükken ölmüştü. Babasının genç-
biraz karanlık geçmişti. Anlattıklarına
e Osmanın babası ilk zamanlar bir mese-
n dolayı hükûmete gücenerek dağa çık-
ş, işi eşkıyalığa vurmuş, beş on sene şu-
la burada dolaşarak yol kesmiş, epey kan
nüş, nihayet aklı başına gelerek pişman olmuş, tövbe ederek köyüne dönmüş, ıvai Milliye teşekkül ettiği sıralarda da ha çağrılmadan askere koşmuş, muhare-den döndükten iki yıl sonra boğazında kan çıbandan ölmüştü.

Osman fakir bir çocuktu. Babasından lisine iki öküz, bir tarla, boğazına bak-a mecbur olduğu bir nine, bir de işte şu üğünüz duvarda asılı hançer kalmıştı. anmert ve kabadayı bir delikanlıydı. Bayadigârı olan bu hançeri belinden eksik ez, hemen her işini onunla görürdü. Mek-n ahşap kısmını teşkil eden yerlerin pek nu o, tükenmez bir sabırla işte bu bı-kla yontmuştur. Bununla ağaç kabuklarını ırır, tahtaların pürüzlerini düzeltir, hattâ kça maharetli kapı ve pencere pervazı ardı. Bıçağını yanından hiç ayırmadığı in kendisine Hançer Bey ismini takmış-Bazan :

— Hançer bey! Babanın şu eşkiyalık digârı olan bıçağı atıver bir tarafa... diye ıldığım zaman o :

— Hançerime dokunma gayri muallim fendi. Onu ben çok seviyom, der, sonra ive ederdi :

— Bu hançerin vebali çoktur. Çok kan müştür. Gerçi babam muharebede onun ahlarını gâvur kanlarile yuvduğunu erdi emme belkim daha temizlenmemiş-. Şimdik onu mektep işinde kullanırsam sevaplı işi gördüğü için bütün bütün telenir..

Çalışmalarımız hızla ilerliyordu. Bina den iyiye yükselmişti. Neredeyse çatıyı mıya başlıyacaktık. Hançer Beyin sevincini görmeyindi, ayakları yere deymiyordu. Binanın bitmesi yaklaştıkça onun faaliyeti ve iştiyakı günden güne daha artıyordu.

İşte tam bu sırada büyük saadetimizi altüst eden bir hâdise oldu :

Osman bir gün ormanda, çatıya konacak direkleri hazırlıyan köylülere yardım edeyim derken bir kazaya uğradı. Köylüler baltalarile dibinden kestikleri iri bir ağacı devirirlerken çocuk dikkatsizliği yüzünden kocaman gövdenin altında kaldı.

Ağaç, bütün ağırlığile birdenbire yıkılmış, o anda kaçmağa vakit ve fırsat bulamıyan Osmanın üzerine gelerek dizlerini hurdahaş etmişti. Haber bana geldiği zaman kederimden az daha çıldıracaktım.

Biraz sonra ottan bir sedîye içinde, kanları sıza sıza getirilen genç yavruyu deli gibi bağrıma bastım. O ıztırabının şiddetinden bayılmıştı. Bina işini derhal bir tarafa bırakarak onu en süratli bir vasıtayla kasabaya, hastahaneye götürdük. Fakat kâh ümitli, kâh ümitsiz geçen bir haftadan sonra biçare Hançer Beyin bacaklarını hemen kalçaları hizasından kesmek lâzım geldi.

Dört ay sonra Osmanı iyileşmiş olarak, fakat bir yük gibi, sandık içinde getirdiğimiz zaman bütün köylüler ağlaşıyorlardı...

***

Mektep binası tamamlanmıştı. Bu işte en çok çalışan, bu işe bütün varlığını veren Osmanımızın başına bu felâket gelmemiş olsaydı, ne tatlı bir açılış merasimi yapacaktık. Fakat onun hatırasına hürmeten sade, ufak bir merasimden sonra tedrisata başladık. Çocuklar, yılların biriktirdiği bir irfan susuzluğile okuyorlar, derslere koşuyorlar, vazifelerini hazırlıyorlardı.

Ben hemen her gün derslerden sonra Osmanı ziyaret ediyordum. O bir bakıma kendisi gibi yatalak ninesile birlikte oturuyordu. Artık çalışması, ninesini beslemesi imkânsızdı. Maamafih, hemşerileri ona hiç bir darlık hissettirmiyorlar, hattâ evlerini bolluk içinde yüzdürüyorlardı.

Fakat Hançer Bey artık eski Hançer Bey değildi. Sakatlandıktan sonra ona garip bir durgunluk gelmişti. Kendisine herkesin acıdığını, başkalarının yardımile yaşamak mecburiyetinde kaldığını görmek onu galiba dizlerinin yokluğundan daha çok üzüyor, alil ve acınacak bir durumda bulunmak çok ağrına gidiyor, bu meseleden bahis açılmasını bile istemiyordu.

Bir gün gene kendisini görmeğe gittiğim zaman bana ağır bir teklifte bulundu:

— Muallim efendi, ben de arada sırada ders dinlemek istiyom. Müsaade etmen mi acep?. dedi.

Büyük bir şaşkınlık devresi geçirdim, onun sınıfa gelmesi, sağlam ve mesut çocukları görmesi, mektepte tatlı ve samimî ders âlemleri kendisini çok üzecekti, oysa ki teklifini reddettiğim takdirde daha çok müteessir olacaktı. Hem mektepte hepimizden fazla onun emeği vardı. Onu bu arzusundan ne hakla mahrum edebilirdim. Çaresiz razı oldum.

İki gün sonra köylülerden birisinin sırtında dershaneye geldi.

Hayatımda o günkü kadar müşkül vaziyette kaldığım, bunaldığım olmamıştır. Başım dönüyor, gözlerim kararıyor, sanki tavan bütün ağırlığile üstüme çöküyordu. O eksik uzuvlarından dolayı, duvara dayatılmış bir çuval gibi bir köşede yığılı duruyordu.

Çocuklar sağlam ayaklarile yürüyerek tahta başına geldikçe, alfabeyi kolaylıkla okudukça, sorduğum suallere cevaplar yetiştirdikçe iyice anlıyordum ki o damla damla erimektedir. Hele çehresinde kıskanmanın, yeisin bütün ifadeleri sanki yaprak yaprak okunuyor. Fakat buna rağmen müthiş bir irade kuvvetile sakin ve vakur olmıya çalışıyor. Siyah ve parlak gözlerini kararsız hamlelerle bazan yüzümde, bazan pencerelerde, bazan tavanda gezdirip duruyordu.

Ders bittikten sonra çocukları savdım. Onunla başbaşa kaldık, ben başka mevzulardan açarak onu avutmıya çalışıyordum. Lâkin o artık ıztırabını saklamıya muvaffak olamadığı bir sesle :

— Gayri beni eve yolla muallim efendi. Hem artı bir daha buraya gelmiyecem, dedi.

***

Bilinmez bu hâdisenin kahrından mı, yoksa dizlerini çürüten âfetin vücudünün kalan kısmına da sirayet ettiğinden mi, Hançer Beyin yarısı esasen daha önce gömülmüş olan vücudünün az kalan kısmını da iki üç hafta sonra mezara bırakmak mecburiyetinde kaldık. Delikanlımız ölürken yanında bulunuyordum Çok sevdiği hançerini mektebe hediye etti. Ben de yadigârını, onun muazzez hatırasına hürmeten buraya astım.

Şemseddin KUTLU

●

OKUYUCULARIMIZA :

1 — Çınaraltı dergisinin birinci ve ikinci sayıları yeniden basılmaktadır.

2 — Çınaraltı'nın birden yirmi altıya kadar sayılarından mürekkep ilk altı aylık kolleksiyonu nefis bir şekilde ciltlenmektedir. Fiyatı 320 kuruştur.

İstiyenlerin idaremize müracaatlerini bildiririz.

●

TÜRKÇÜLÜĞE DAİR BAZI KİTAPLAR [1]

1 — Türkçülük esasları, Ziya Gökalp
2 — Türk medeniyeti tarihi, Ziya Gökalp
3 — Gaspiralı İsmail Bey, Cafer Seydahmet
4 — Türk tarihi (5 cilt), M. Şemsettin
5 — Türk tarihi (12 cilt) Rıza Nur
6 — Orhun abideleri, Necip Asım
7 — Dağ yolu, Hamdullah Suphi
8 — Yeni Mecmua kolleksiyonu
9 — Türk Yurdu Kolleksiyonu
10 — Üvge Taha «Eve doğru» (millî roman) Ayyas İshakî.

— Devam edecek —

[1] Her nüshada birer miktarını tavsiye edeceğimiz ve ileride her biri hakkında malûmat vereceğimiz bu kitaplar İstanbulda, Ankara caddesi Zaman Kitapevinden tedarik olunabilirler.

Sahibi ve Neşriyat Müdürü:
ORHAN SEYFİ ORHON

Basıldığı yer: Cumhuriyet Matbaası - İstanbul